

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2018

Daniel Houška

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Daniel Houška

**Ekonomické argumenty Slovinska pro
vystoupení z Jugoslávie**

Bakalářská práce

Praha 2018

Autor práce: **Daniel Houška**

Vedoucí práce: **Mgr. Kamil Píkal**

Rok obhajoby: 2018

Bibliografický záznam

Houška, Daniel. *Ekonomické argumenty Slovinska pro odtržení z Jugoslávie*. Praha, 2018. 39 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Kamil Pikal

Abstrakt

Práce se zabývá ekonomickými argumenty použitými Slovinskem při snaze vystoupit z Socialistické federativní republiky Jugoslávie (dále jen SFR Jugoslávie). Rozpad SFR Jugoslávie započal v druhé polovině 80. let 20. století politickou destabilizací a ekonomickou krizí. Slovinsku se kromě nespokojenosti s federální vládou v Bělehradě, která začala prosazovat agresivní srbský nacionalismus a ignorovala slovinské požadavky na větší míru autonomie, nelíbil způsob přerozdělování financí vybraných z daní ve federaci. Dlouhodobý pocit Slovinska, že je ekonomicky využíváno bez adekvátní možnosti rozhodovat o svých záležitostech a stále viditelnější nechuť Srbska jednat o změnách ve federaci vedl k vyhlášení slovinské nezávislosti v roce 1991. Právě ekonomické argumenty měly být po několikadenní válce mezi Slovinskem a Srbskem vyzkoušeny v nové éře samostatného Slovinska. To se v 90. letech 20. století muselo transformovat v tržní ekonomiku, která by byla schopna využít své pozice na hranici západní Evropy. Zároveň tak snaha zapojit se do evropských a světových ekonomických struktur znamenala zkoušku, zda se Slovinsko skutečně samostatností dostalo do lepší ekonomické situace. Druhá část práce srovnává slovinské osamostatnění s katalánským separatismem, který se zvláště v posledních letech stal zásadní otázkou španělské vnitřní politiky.

Abstract

The Bachelor's Thesis will explore the economic arguments used by Slovenia while struggling to leave Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFR Yugoslavia). The breakup of SFR Yugoslavia started in the second half of 80's of the 20th century due to political destabilisation and economic crisis. Slovenia was dissatisfied with federal government in Belgrade, which started to pursue aggressive Serbian nationalism and ignored Slovenian demands for a wider autonomy and also saw a problem in redistribution of federal finance from taxes. Continuous Slovenian feeling that its

economy is misused without adequate options of self-government and obvious lack of motivation of Serbia to debate about changes in the federation led to declaration of independence by Slovenia in 1991. Economic arguments ought to be tested after a brief war between Slovenia and Serbia in the new era of an independent Slovenia. Slovenia faced challenge in the form of a transformation into a market economy, which could have been used in their position at the border of Western Europe. At the same time Slovenia's effort to join European and International economic structures meant a test if it had truly achieved a better economic situation by declaring independence. The second part of Thesis compares slovenian independence with catalonian separatism, which has especially in last years become crucial topic in Spanish interior politics.

Klíčová slova

Slovinsko, Katalánsko, nezávislost, Jugoslávie, ekonomie, politika

Keywords

Slovenia, Catalonia, independence, Yugoslavia, economy, politics

Rozsah práce: 62091 znaků (včetně mezer)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10.5.2018

Daniel Houška

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu mé práce Mgr. Kamilu Pikalovi za trpělivý a vstřícný přístup, věcné rady a odborné vedení.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Daniel Houška

E-mail:

Houska.daniel@email.cu

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

Zimní semestr, 2017/2018

Semestr a školní rok ukončení práce:

Letní semestr, 2017/2018

Vedoucí bakalářského semináře:

Doc. PhDr. Vít Smetana, Ph.D.

Vedoucí práce:

Mgr. Kamil Pikal

Název práce:

Ekonomické argumenty Slovinska pro vystoupení z Jugoslávie

Jazyk práce:

Český

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Práce se zabývá příčinami odtržení Slovinska od Jugoslávie, především pak tím, jakou roli v odtržení hrály ekonomické argumenty. Slovinsko bylo dlouhodobě nadprůměrně ekonomicky výkonné a z toho pramenily požadavky na větší možnost samosprávy a demokratizaci. Tyto požadavky však narážely na nechuť federální vlády. Po smrti Tita federace i v důsledku hospodářského útlumu zaznamenala politickou nestabilitu, která posléze vedla k jejímu rozpadu. Část práce se věnuje katalánskému separatismu a jeho srovnáním se slovinskou snahou o nezávislost pro aktuálnost tohoto tématu.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Hlavní změnou bylo vyřazení BREXITU z práce, jelikož se ukázal být příliš odlišný od

slovinského a katalánského boje o nezávislost. Ekonomické a politické argumenty Spojeného království nedostačovaly samy o sobě k propojení se snahami o nezávislost výše zmíněných celků. Navíc se tato část ukázala být nevhodná vzhledem k rozsahu práce. Dále se změnila teoretická část práce týkající se spojení nacionalismu a ekonomické prosperity. Místo toho je v práci přiblížen vztah ekonomické prosperity a potřeb demokracie.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

1. Úvod
2. Demokracie a ekonomická prosperita
3. Slovinské odtržení – ekonomické argumenty versus politické rozepře
4. Slovinská samostatnost – ekonomická realita nově vzniklého státu
5. Srovnání: Katalánská nezávislost
6. Závěr
7. Summary

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

1. Borak, Neven, Bistra Borak. „Institutional Setting for the New Independent State.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 53-67.
2. Cvikl, Milan, Evan Kraft; Milan Vodopivec. *The costs and benefits of Slovenian independence*. Washington, DC: Policy Research Working Papers, World Bank, 1993. 46 s.
3. Dowling, Andrew. Accounting for the turn towards secession in Catalonia. *International Journal of Iberian Studies* 27, no. 2/3, Sept. 2014. s. 219-234.
4. Drnovšek, Janez. „The Political Reasons for the Dissolution of SFR Yugoslavia.“ In *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 3-15.
5. Guibernau, Montserrat. Catalan Secessionism: Young People’s Expectations and Political Change. *International Spectator* 49, no. 3, Sept. (2014), s. 106-117.
6. Hladký, Ladislav. *Slovinsko*. (Praha: Libri, 2010), 190 s.
7. Huntington, Samuel. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. (London: University of Oklahoma Press, 1993), 366 s.
8. Lipset, Seymour Martin. „Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy.“ *The American Political Science Review* 53,

- no. 1, (1959), s. 69-105.
9. Majcen, Boris, Bartolomiej Kaminski. „Trade Policy in the Transition Process.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 132-150.
 10. Mencinger, Jože. „Transition to a National and a Market Economy: A Gradualist Approach.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 67-83.
 11. Mrak, Mojmir, France Arhar. „Succession Issues in Allocating the External Debt of SFR Yugoslavia and Achieving Slovenias’s Financial Independence.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 99-113.
 12. Ovin, Rasto, Boštjan Kramberger. „Building an Institutional Framework for a Full-Fledged Market Economy.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 208-224.
 13. Ramet, Sabrina Petra. Slovenia’s Road to Democracy. *Europe-Asia Studies*, vol. 45, no. 5, (1993), s. 869-886.
 14. Rant, Andrej. „Establishing Monetary Sovereignty.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 83-99.
 15. Rondon, Toni. The Next Independent State in Europe? Catalonia's Critical Juncture and the Conundrum of Independence. *Yearbook of the Faculty of Political Sciences / Godisnjak Fakultet Politickih Nauka Beograd* 6, no. 8, (Dec. 2012), s. 129-147.
 16. Rychlík, Jan, Mária Tonková, Ladislav Hladký, Aleš Kozár. *Dějiny Slovinska*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.), 441 s.
 17. Silva-Jáuregui, Carlos. „Macroeconomic Stabilization and Sustainable Growth.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 115-132.
 18. Stinerski, Zoran, Jelena Lončar. „Changes in Levels of Economic Development among the States Formed in the Area of Former Yugoslavia.“ *Croatian Geographical Bulletin* 70, no. 2 (December 2008), s. 5-32.
 19. Vimar, Jure. *Democratic transition and democratic consolidation in Slovenia*. (Frankfurt am Main: Lang, 2008), 251 s.

Podpis studenta a datum

10.5.2018

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD	2
CÍLE A HYPOTÉZY	2
1. EKONOMICKÁ PROSPERITA A DEMOKRACIE	4
2. SLOVINSKÉ ODTRŽENÍ – EKONOMICKÉ ARGUMENTY VERSUS POLITICKÉ ROZEPŘE	6
2.1. SLOVINSKO JEDNÍM Z EKONOMICKÝCH LÍDRŮ.....	6
2.2. CESTA K ROZDĚLENÉMU VNITŘNÍMU TRHU	7
2.3. POLITICKÉ DŮVODY ROZPADU.....	9
2.4. SHRNUÍ.....	13
3. SLOVINSKÁ SAMOSTATNOST – EKONOMICKÁ REALITA NOVĚ VZNIKLÉHO STÁTU	14
3.1. VIZE EKONOMICKÉ TRANSFORMACE	15
3.2. EKONOMICKÝ VÝVOJ A SITUACE V PRVNÍCH LETECH SAMOSTATNOSTI.....	17
3.3. ZAHRANIČNÍ INSTITUCE A ZÁVAZKY SLOVINSKA	20
3.4. SHRNUÍ.....	22
3.4.1. <i>Důvody úspěšné transformace</i>	22
3.4.2. <i>Naplnění ekonomických argumentů</i>	23
3.4.3. <i>Úspěch Slovinského osamostatnění</i>	23
4. SROVNÁNÍ: KATALÁNSKÁ NEZÁVISLOST	24
4.1. KATALÁNSKÁ IDENTITA UVNITŘ ŠPANĚLSKA.....	24
4.2. POLITICKÁ ROVINA AUTONOMIE.....	26
4.3. EKONOMICKÁ ROVINA SNAH O NEZÁVISLOST	27
4.4. SHRNUÍ.....	30
4.4.1. <i>Ekonomické argumenty</i>	30
4.4.2. <i>Politické důvody</i>	30
ZÁVĚR	32
SUMMARY	34
POUŽITÁ LITERATURA	35
SEZNAM PŘÍLOH	38
PŘÍLOHY	39

Úvod

Tématem práce jsou Ekonomické argumenty Slovinska pro odtržení z SFR Jugoslávie. Vybral jsem si toto téma proto, že se v posledních letech mnohé skupiny používají argumenty podobné těm slovinským. Mezi tyto skupiny patří například Skotsko v rámci Spojeného království, Flandry v rámci Belgie či Katalánsko v rámci Španělska. Tyto skupiny nezdídky jako jeden z důležitých argumentů jmenují ekonomické výhody osamostatnění, často ve spojení s možností rozhodovat o své ekonomice. Vzhledem k tomu je příklad úspěšného získání samostatnosti Slovinskem, kde ekonomické argumenty hrály podstatnou roli, vhodným případem k zhodnocení takovýchto snah. Aktuálnost tématu dokazuje situace v Katalánsku, kterou přibližuje poslední kapitola této práce.

Časové ohraničení v případě Slovinska jsou 70. léta až počátek 90. let 20. století v kapitole o důvodech odtržení a konec 80. let až rok 2002 v kapitole o ekonomické situaci v nově vzniklém státě. Kapitola věnovaná Katalánsku je omezena především na počátek nového tisíciletí až rok 2012. Z toho vyplývá, že srovnávaná období spolu časově nekorespondují. Nicméně srovnávaný jev je poměrně úzce vymezený a v těchto obdobích v obou politických celcích dominoval veřejnému diskursu.

Hlavními zdroji jsou články dostupné v elektronické podobě a v případě Slovinska především dokumenty Světové banky, zejména *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*, která pokrývá jak důvody rozpadu SFR Jugoslávie ze slovinské strany, tak následnou cestu do struktur západní Evropy.

Cíle a hypotézy

Při vypracovávání práce jsem si určil dva cíle, se kterými se pojí i odpovídající hypotézy, které v závěru práce vyhodnocuji: 1) Zjistit, jakou roli hrály ekonomické faktory v odtržení Slovinska z SFR Jugoslávie a 2) zhodnotit, jak úspěšně si po ekonomické stránce vedlo Slovinsko po získání samostatnosti.

Hypotézy, ze kterých jsem vycházel v této práci, jsou:

1) Slovinská ekonomika byla nadprůměrná z hlediska federace a oprávněně se cítila být zneužívána.

2) Výhrady k této situaci byly hlavním důvodem pro odtržení.

3) Slovinsko se úspěšně transformovalo v tržní ekonomiku a v prvním desetiletí své existence dokázalo, že jeho další setrvání ve federaci nemělo důvod.

Dodatečným cílem bylo najít spojení mezi katalánským separatismem a slovinským požadavkem nezávislosti. Z toho pramení 4) hypotéza: Katalánský separatismus se shoduje se slovinskou snahou o nezávislost v příčině, tedy ekonomické nespravedlnosti ze strany centrální vlády v Madridu.

1. Ekonomická prosperita a demokracie

Než se v dalších kapitolách zaměříme na konkrétní případ slovinských ekonomických argumentů, je vhodné se podívat na teorii týkající se spojení ekonomické prosperity a jejího vlivu na demokratické tendence. Slovinsko je ukázkovým příkladem země, která právě díky silnému ekonomickému potenciálu viděla demokratizaci jako logický krok pro svůj vývoj. Jak vyplývá z některých studií, právě ekonomická prosperita usnadňuje rozvoj demokracie.¹ Ekonomická prosperita je spojená s kvalitou vzdělání velké části obyvatel, která zase vede k efektivnější participaci na politickém procesu a zabraňuje jeho zneužívání.²

Slovinsko tak jako nejrozvinutější část SFR Jugoslávie měla největší potenciál k prosazování demokratických změn. Ne vždy však ekonomická prosperita nutně vede k demokratizaci. Jedním z prvků, který přispívá k vůli národa dosáhnout demokratických reforem, je role, kterou v dané zemi hrají ekonomické elity. V zemích, jejichž hospodářství zahrnuje rozvinutý industriální sektor, je větší snaha o konsenzus mezi ekonomickými elitami a pracujícími. Ten je zásadní pro efektivní fungování průmyslu. Naopak země spoléhající především na zemědělství, respektive elity těchto zemí, mají větší možnost využívat represí pro zachování preferované formy režimu, aniž by ohrozily své zisky. V těchto zemích je zisk ekonomických elit produkován z danění půdy, které je snazší než danění fyzického a lidského kapitálu. Z toho vyplývá, že pro elity spoléhající na průmysl je naopak výhodné podporovat demokratické tendence, jelikož pro zisk z daní potřebují společenský konsenzus.³

Tento poznatek lze opět potvrdit na příkladu Slovinska. Jak je zmíněno v dalších kapitolách, ekonomické a politické elity zde byly hlavní silou napomáhající

¹ Samuel Huntington. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. (London: University of Oklahoma Press, 1993). s. 60-61.

² Seymour Martin Lipset. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review* 53, no. 1, (1959). s. 75. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/1951731> (accessed 7.5.2018).

³ James A. Robinson. Economic Development and Democracy. *Annual Review of Political Science*, vol. 9, no. 1, (June 2006). s. 511-512. Dostupné na: <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=poh&AN=21417173&lang=cs&site=ehost-live> (accessed 9.5.2018).

demokratizaci země. Vznikla tak celospolečenská shoda spojující vědomí ekonomické prosperity s potřebou liberalizovat svou zemi. Tento postoj byl v kontrastu se Srbskem, které naopak ekonomická krize zradikalizovala a posunula směrem k ještě většímu autoritářství.

Nejviditelnějším argumentem proti tomuto názoru je případ Číny. Ekonomická prosperita, kterou země v posledních desetiletích zažívá, se prakticky neprojevila na zmírnění represí státu proti jeho kritikům. Naopak ekonomická prosperita zde vedla k posílení pozice státu a jeho represivní aktivitě.⁴ Ekonomická prosperita tak v některých podmínkách vede ke snaze o demokratizaci, v jiných podmínkách však stát i díky dobré ekonomické situaci naopak získá legitimitu a prostředky pro udržení represivní formy vlády.

⁴ Fang Li-Zhi. Chinese Prosperity Doesn't Bring Democracy. *NPQ: New Perspectives Quarterly* 27, no. 4, (2010), s. 31. Dostupné na:

<http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=poh&AN=54861017&lang=cs&site=ehost-live> (accessed 9.5.2018)

2. Slovinské odtržení – ekonomické argumenty versus politické rozepře

Slovinsko se stalo samostatným státem 25. června 1991 odtržením od SFR Jugoslávie, federace, která se následně vlivem národnostních rozepří mezi jednotlivými republikami rozpadla v sérii válek destabilizující region na více jak desetiletí. Nespokojenost uvnitř federace začala být otevřeně artikulována některými členy zejména po smrti prezidenta Tita v polovině roku 1980⁵, který byl neotřesitelnou autoritou a hlavní silou prosazující socialistickou solidaritu před nacionalistickými tendencemi jednotlivých členů. Existence rozepří a různých pohledů na budoucnost federace tak začala v osmdesátých letech hrát zásadní roli v její politické sféře. Ve Slovinsku, jakožto ekonomicky kriticky významné části SFR Jugoslávie, byla zřetelná snaha o liberální reformy směřující k demokratizaci země, což však nenalezlo pochopení u Srbska, politicky nejsilnějšího státu federace. Spolu s Chorvatskem pak Slovinsko shlíželo kriticky na růst nacionalismu v Srbsku na přelomu osmdesátých a devadesátých let vedeném Slobodanem Miloševićem a všechny tyto důvody nakonec vedly k rozpadu SFR Jugoslávie na samostatné státy: Slovinsko, Chorvatsko, Federální republiku SFR Jugoslávii (později přejmenovanou na Srbsko a Černá Hora), Makedonii a Bosnu a Hercegovinu. V následujících podkapitolách se seznámíme se statistikami podporujícími představu Slovinska jako člena federace s nadprůměrnou ekonomickou silou vedoucí k potřebě většího sebeurčení. Rovněž v této kapitole zhodnotíme, do jaké míry byly ekonomické argumenty důvodem odtržení a do jaké míry byla výše zmíněná disproporce jen součástí hlubšího procesu rozchodu představ činitelů jednotlivých zemí, jakým směrem se má federace ubírat.

2.1. *Slovinsko jedním z ekonomických lídrů*

SFR Jugoslávie byla federací zemí s často velmi odlišnou úrovní infrastruktury, ekonomického zázemí i demografických ukazatelů. Vzhledem k tématu této práce jsou nejspolehlivější ekonomické ukazatele, které podporují představu Slovinska jako jednoho z ekonomických lídrů federace. Kupříkladu konkurenceschopnost slovinské ekonomiky lze doložit jejím dlouhodobě vyšším podílem na jugoslávském exportu ku jejímu podílu v jugoslávském hrubém národním produktu⁶. Tento podíl na exportu rostl

⁵ Projevy nespokojenosti se objevily již dříve, například při tzv. Chorvatském jaru mezi lety 1971 a 1972.

⁶ To především ukazuje důležitost Slovinské ekonomiky pro celou federaci.

mezi roky 1973 a 1989, přičemž kromě Bosny a Hercegoviny u ostatních méně rozvinutých států federace (Makedonie, Černá Hora a Kosovo) tento podíl lehce poklesl a rozdíl mezi ekonomickou prosperitou Slovinska a zbytku federace se tak postupně zvětšoval.⁷ Je nutné brát v potaz právě velké rozdíly v rozvinutosti jednotlivých států, které ještě zvýrazňoval ekonomický růst Slovinska, který nebyl zdaleka tak markantní vzhledem k Srbsku a Chorvatsku. Mezi roky 1955 a 1988 se ve Slovinsku HDP na obyvatele zvýšil ze 160 % jugoslávského průměru na 200 %, zatímco v Kosovu naopak HDP na osobu klesl ze 40 % na 24 % průměru federace, přičemž pokles zaznamenala Makedonie, Černá Hora a Bosna a Hercegovina.⁸

SFR Jugoslávie řešila rozdíly v konkurenceschopnosti a ekonomické soběstačnosti mezi jednotlivými státy redistribucí, kde méně rozvinuté státy byly hlavními příjemci na úkor rozvinutých států. Kromě mnohem nižších daní, jimiž byly zatíženy firmy v méně rozvinutých státech oproti státům bohatším, byla hlavním mechanismem redistribuce forma dotovaných úvěrů z Fondu pro rozvoj méně rozvinutých regionů (tabulka 1, první sloupec). Tyto úvěry znamenaly více než polovinu příjmu z průmyslu v méně rozvinutých státech, konkrétně 57 %. Jediným státem, jehož průmysl vykazoval větší příspěvek do tohoto fondu, než kolik z něho čerpal, bylo právě Slovinsko. Kromě zdanění průmyslu byly hlavním zdrojem dotací a úvěrů daně, jež platilo obyvatelstvo. Bohatší státy (Slovinsko, Srbsko, Chorvatsko) přispívaly o 13 % více na daních, než z těchto financí dostávaly zpět a naopak chudší, méně rozvinuté státy z daní získávaly o 40 % více, než přispívaly; do toho navíc nejsou započítány finance, které z bohatších států přímo proudily do států chudších.⁹

2.2. Cesta k rozdělenému vnitřnímu trhu

Slovinsko, jak vyplývá z výše uvedených statistik, bylo jednou ze zemí dotujících méně rozvinuté části federace. V 60., 70. a 80. letech proběhla řada ekonomických reforem, které ve výsledku znamenaly větší oddělenost jednotlivých

⁷ Milan Cvikl, Evan Kraft; VODOPIVEC, Milan. *The costs and benefits of Slovenian independence*. (Washington, DC: World Bank, 1993). s. 3. Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/254101468763771450/The-costs-and-benefits-of-Slovenian-independence> (accessed 17.4.2018).

⁸ Ibid. s. 2.

⁹ Cvikl. s. 4-5.

zemí a jejich trhů a orientace na obchod se zahraničím. Hlavní změny, které v rámci těchto reforem SFR Jugoslávie podstoupila, byly: 1. přesun množství povinností a část zodpovědnosti federální vlády na jednotlivé republiky, 2. zvýšení samostatnosti podniků, co se týče určování cen a podílu zisku podniků, který bude dán na mzdy a který bude dále investován, 3. přizpůsobení cen cenám světovým a 4. přesun zodpovědnosti za alokaci a redistribuci zdrojů z rukou státu do rukou podniků a bank.¹⁰ Právě v období liberálních reforem 60. let se Slovinsko stalo ekonomicky nejsilnější republikou federace s nejvyšší životní úrovní obyvatel. Reformy zde byly vedeny především mladým předsedou vlády Stane Kavčičem, který tento post zastával mezi roky 1967 a 1972. Jeho politika tzv. hospodářského polycentrismu spočívajícího v investování do různých hospodářských odvětví znamenala podporu lehkého a spotřebního průmyslu na úkor průmyslu těžkého. Zároveň se Slovinsko soustředilo na rozvoj cestovního ruchu a kulturní, ekonomické a vědecké kontakty se zahraničím, především pak se sousední Itálií a Rakouskem. S rostoucí životní úrovní a ekonomickým a kulturním rozkvětem se začal formovat pocit nadřazenosti některých politických činitelů a v managementu slovinských firem; jižní, málo rozvinuté státy byly některými považovány za zaostalé a vláda v Bělehradě jako něco, co Slovinsko brzdí v rozvoji. Pocit nespravedlnosti a zneužívání slovinského ekonomického úspěchu byl umocněn tzv. silniční aférou. Federální vláda odebrala Slovinsku finance získané v úvěru ze západních zemí na rozvoj dálniční sítě a investovala je jinde.¹¹ Přestože byl po svých protestech Kavčič kritizován vládou v Bělehradě za nadřazování slovinských zájmů zájmům federace a přílišný liberalismus a byl nucen ustoupit ze svých reformních snah, většina jeho reforem zůstala v platnosti.

Protiváhou těchto reforem byly reformy 70. let, kterými se federální vláda pokusila opět získat část pravomocí a povinností do svých rukou. Tyto snahy se podařily jen částečně, neboť velká část zpět získaných pravomocí podniků zůstala u jednotlivých vlád místo u vlády federální. De facto tak reformy vedly k rozdrobení vnitřního trhu na ještě více oddělené jednotlivé státní trhy. Jednotlivé vlády mezi sebou soupeřily o prosazení svých projektů, což bylo motivováno především snahou předejít

¹⁰ Ibid. s. 26.

¹¹ Jan Rychlík et al. *Dějiny Slovinska*. (Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011). s. 221-222.

případnému nedostatku zboží a využívání svého ekonomického potenciálu pro vlastní potřeby. Výsledkem bylo snížení obchodu mezi všemi jednotlivými republikami a autonomními oblastmi mezi roky 1970 a 1987, nejméně v Makedonii (3,8 %) a nejvíce ve Vojvodině, kde dosáhlo 18,2 %; Slovinsko zaznamenalo pokles o 6,5 %.¹² Největší ekonomická aktivita tak probíhala uvnitř jednotlivých států. Ekonomika Bosny a Hercegoviny byla nejuzavřenější, kde v roce 1987 70 % služeb a produktů bylo prodáno uvnitř republiky, a nejotevřenější ekonomikou byla slovinská s 63 % služeb a produktů prodaných na území domovské republiky.¹³ To ukazuje, jak zanedbatelné rozdíly byly mezi uzavřeností států federace. Zhruba jedna pětina obchodu se uskutečnila s ostatními státy SFR Jugoslávie a jedna desetina se státy za hranicemi federace: chorvatský export byl s 19 % nejnižší co se týče prodeje do států federace, černohorský nejvyšší s 27 %, slovinský nejvyšší, co se exportu mimo SFR Jugoslávii týče (13 %) a Srbsko exportovalo za hranice federace nejméně s 9 %.¹⁴ Tyto údaje dokazují, že státy tvořící SFR Jugoslávii byly víceméně uzavřenými obchodními celky s ne příliš výraznými rozdíly v obchodu mimo své hranice. Slovinsko se profilovalo jako nejvíce exportní z jugoslávských republik, což mohlo částečně přispět k pocitu sounáležitosti se Západem; alespoň co se ekonomické provázanosti týče.

2.3. Politické důvody rozpadu

Předchozí podkapitola ukazuje Slovinsko v SFR Jugoslávii jako jednu z nejrozvinutějších zemí federace. Systém dotací méně rozvinutých regionů tak pro tuto zemi znamenal de facto povinnost dotovat přímo i nepřímo chudší části federace. Na principu slovanské sounáležitosti byla SFR Jugoslávie po druhé světové válce založena, je však otázkou, nakolik byla tato sounáležitost vynutitelná a nakolik byla jednota federace udržitelná vzhledem k existujícím rozdílům v historii i mentalitě jednotlivých zemí. Není v možnostech této práce tyto úvahy zohlednit, nicméně vztah mezi ekonomickými rozdíly uvnitř federace a politickými důsledky ano.

¹² Cvikl. s. 8-9.

¹³ Zoran Stinerski, Jelena Lončar. Changes in Levels of Economic Development among the States Formed in the Area of Former Yugoslavia. *Croatian Geographical Bulletin* 70, no. 2 (December 2008). s. 17-18. Dostupné na: <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=36917763&lang=cs&site=ehost-live> (accessed May 9, 2018).

¹⁴ Stinerski. s. 18.

SFR Jugoslávie pod vedením Josipa Broze Tita byla federací formálně autonomních republik Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Makedonie, Černé Hory, Slovinska a Srbska, přičemž poslední jmenovaný stát obsahoval navíc dvě autonomní oblasti: Vojvodinu s výraznou menšinou Maďarů a Kosovo s převážně albánskou populací. Autorita prezidenta Josipa Broze Tita byla jedním ze stavebních kamenů soudržnosti federace, především díky centralizaci moci. Po jeho smrti v roce 1980 však začala být jugoslávská federace více a více decentralizovaná; spolu s politickými změnami napříč východní Evropou zintenzivnilo zejména Chorvatsko a Slovinsko snahy o politickou změnu.¹⁵ Postupně si všechny republiky i federální vláda začaly uvědomovat hloubku krize (navíc spojenou s čím dál tím více zřetelným zaostáváním jugoslávské ekonomiky) a dle svých možností, tradic a zvyků začaly na krizi po svém reagovat, Slovinsko nevyjímaje.¹⁶ Kromě politické destabilizace dolehl na SFR Jugoslávii rovněž hospodářský útlum, zejména vzhledem k faktu, že nebyla schopna splácet svůj zahraniční dluh v těžko uvěřitelné výši 20 miliard amerických dolarů, jelikož zahraniční půjčky byly místo investic použity na nákup spotřebního zboží.¹⁷ Cestou z krize byla další zahraniční půjčka Mezinárodního měnového fondu, která však byla podmíněná omezením veřejných výdajů a tím vznikl nedostatek spotřebního zboží, na který nebyli Jugoslávci zvyklí (na rozdíl od jiných zemí socialistického bloku) a který nesli nelibě.¹⁸

V polovině 80. let začala být čím dál častěji kritizována jugoslávská federální vláda ve slovinských novinách a časopisech, především pak za „politickou a ekonomickou strnulost a také za zavedenou praxi řešit hospodářské potíže v zaostalejších republikách na úkor ekonomicky rozvinutějších oblastí“. Částečně tak tato kritika odkazovala i na nespokojenost Slovinců s využíváním jejich lepší

¹⁵Janez Drnovšek. The Political Reasons for the Dissolution of SFR Yugoslavia. *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank, 2004). s. 6. Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 17.4.2018).

¹⁶ Ladislav Hladký. *Slovinsko*. (Praha: Libri. 2010). s. 112-113.

¹⁷ Rychlík. s. 226.

¹⁸ Ibid. s. 226.

ekonomické situace. Slovinská kritika vůči federální vládě v Bělehradě měla dva hlavní zdroje: slovinské komunisty a tzv. bezpartajní opozici. První jmenovaná skupina se soustředila kolem Milana Kučana, mladého reformního komunisty zvoleného předsedou republikové organizace v roce 1986. Kučan se snažil uvnitř slovinské komunistické strany prosadit myšlenky demokratizace a modernizace slovinské společnosti a tržní ekonomiky. Státoprávní rozhodování chtěl ponechat ve formě federace se silnými rozhodovacími právy jednotlivých republik; tuto formu měla SFR Jugoslávie od již zmíněných reforem v 70. letech, konkrétně v ústavě z roku 1974. Druhá skupina sestávala z inteligence sdružené kolem politicko-kulturních revuí *Nova Revija*, *Revija 2000*, *Sodobnost*, která proklamovala nemožnost pravé slovinské národní suverenity uvnitř SFR Jugoslávie a jedinou cestu spatřovala ve vytvoření vlastního státu.¹⁹

Významnou trhlinu ve vztazích Slovinska k federální vládě znamenal soudní proces s Janezem Janšou. Tento vojenský specialista na otázky národní bezpečnosti byl spolu se svým kolegou a dvěma redaktory slovinského časopisu *Mladina* v roce 1988 souzen za zveřejnění tajných dokumentů Jugoslávské lidové armády. Publikované materiály ukazovaly úvahy Jugoslávské lidové armády nad možnými důsledky změn ve slovinské společnosti a připravenost zasáhnout silou v případě kontrarevoluce, před kterou i varovala nejvyšší slovinské orgány. Důležitou rovinou soudního procesu byl fakt, že celý proces byl neveřejný a probíhal v srbštině; proces byl vzhledem k profesi obžalovaného veden u vojenského soudu a srbština byla velící řečí v Jugoslávské lidové armádě. Dle slov Ladislava Hladkého „v tom však většina Slovinců byla náchylná vidět ‚arogantní protislovinskou provokaci‘“.²⁰ Z tohoto případu a reakce Slovinců na něj lze usuzovat, že i národní identita a její symboly hrály roli v rozporech mezi Slovinskem a centrální vládou.

Zásadní rozdíl tkvěl v pohledu na budoucnost SFR Jugoslávie ze strany Slovinska a ze strany Srbska Slobodana Miloševiće. Hlavním ohniskem neshod se stal agresivní srbský nacionalismus, který byl svou rétorikou i aktivitou v ostrém rozporu se změnami, které probíhaly ve Slovinsku. Milošević na konci 80. let založil svou

¹⁹ Hladký. s. 113.

²⁰ Hladký. s. 115.

popularitu na srbském nacionalismu, konkrétně vymezujícím se vůči Albáncům v Kosovu. Poté co se mu za pomoci masové mediální kampaně a hrozeb demonstracemi podařilo nastolit v Černé Hoře, Vojvodině a Kosovu srbské loutkové režimy, albánská populace v Kosovu uspořádala masové protesty, které srbská policie násilně potlačila a vláda nastolila stanné právo.²¹ Slovy Janeze Drnovšeka Srbové dle Miloševiče „zasluhovali více moci, než kolik jim bylo přiděleno v Titově Jugoslávii“.²² Miloševičovy snahy o větší centralizaci SFR Jugoslávie přišly ve stejnou chvíli, kdy se Chorvatsko a Slovinsko naopak snažilo o větší autonomii jednotlivých republik na federální vládě; jeho metody navíc byly pro jeho oponenty stěží akceptovatelné: provokace na demonstracích, ilegální ozbrojování srbských civilistů zbraněmi koupenými za federální finance či neschválené tisknutí peněz pro srbskou vládu.²³ Vzrůstající napětí a agrese srbského režimu posilovala slovinskou politickou reprezentaci v přesvědčení, že jedině osamostatněním lze dosáhnout svých cílů.

Situace se nadále vyostřovala, zejména pak po slovinských krocích k demokratizaci a větší samostatnosti země. Slovinský parlament v září roku 1989 odhlasoval dodatky ústavy, které kromě podpoření slovinské suverenity především deklarovaly, že výjimečný stav a pohyb jugoslávské armády v zemi může vyhlásit a schválit pouze slovinský parlament.²⁴ Srbskou reakcí byla snaha zorganizovat masovou demonstraci v Lublani a když byla tato demonstrace slovinskou vládou zakázána a Srbům odmítnut vstup do země, srbsští obchodníci byli vyzváni k bojkotu slovinského zboží a pohyb osob i zboží mezi oběma zeměmi tak prakticky ustal. 27. prosince 1989 pak slovinský parlament odsouhlasil zákony umožňující vznik politických stran a svobodné volby.²⁵ Před prvními svobodnými volbami ve Slovinsku ještě byly 7. března 1990 přijaty dodatky k ústavě odstraňující z názvu státu slovo „socialistický“ a především byla vyhlášena hospodářská nezávislost Slovinska na federaci, což bylo

²¹ Drnovšek. s. 6.

²² Ibid. s. 6.

²³ Sabrina Petra Ramet. Slovenia's Road to Democracy. *Europe-Asia Studies*, vol. 45, no. 5, (1993). s. 871. Dostupné na: www.jstor.org/stable/153060 (accessed 17.4.2018)

²⁴ Ramet. s. 871.

²⁵ Ibid. s. 871.

odůvodněno „ekonomickým zneužíváním Slovinska ze strany federace“.²⁶ Z dat v podkapitolách výše vyplývá, že tento argument nebyl zcela neoprávněný. Podle Jana Rychlíka však nechuť Slovinska k přerozdělování národního důchodu v rámci Jugoslávie „ve skutečnosti znamenala, že odmítají Jugoslávii jako stát vůbec,“ jelikož se jedná o nepostradatelný mechanismus pro existenci státu.²⁷ Tento závěr je však nutné brát s rezervou, jelikož implikuje postoj Slovinska, pro který v této konkrétní práci nejsou dostatečné důkazy.²⁸

2.4. Shrnutí

Jak vyplývá z předchozích podkapitol, slovinská snaha o osamostatnění byla primárně zapříčiněna politickými rozepřemi a destabilizací federace. Ekonomické argumenty začaly být artikulovány ve větší míře až ve chvíli, kdy už proces osamostatňování se a posléze snaha o úplné odtržení probíhala, a i v tu chvíli byly spíše minoritní záležitosti. Naopak se dá ekonomická prosperita a rozvinutost Slovinska chápat jako důvod snah o větší demokratizaci, která byla v rozporu s představami Srbska v posledních letech federace (viz předchozí kapitolu). Co stojí za zmínku, je ekonomická „nadřazenost“ ve slovinském nacionalismu. Ačkoliv nebyl tento fenomén dominantním proudem jako např. v Srbsku, podle Milana Kučana byl nebezpečný právě proto, že jeho ekonomický aspekt se dal označit za „vědecký“ důkaz; představa slovinské kultury jako více civilizované měla ve vyhrocené situaci konce 80. let ve společnosti značný ohlas, ale nepřevážil nad umírněnějšími, rozumnějšími hlasy.²⁹ Nakolik byla představa Slovinska jako jednostranně ekonomicky zneužívané země oprávněná, zhodnotí následující kapitola zaměřená na ekonomický vývoj Slovinska po získání samostatnosti a jeho tranzice do západních struktur.

²⁶ Hladký. s. 121.

²⁷ Rychlík. s. 226.

²⁸ Nesouhlas panoval s progresivními/nerovnými odvody, ne s odvody jako takovými.

²⁹ Jure Vimar. *Democratic transition and democratic consolidation in Slovenia*. (Frankfurt am Main: Lang, 2008). s. 85.

3. Slovinská samostatnost – ekonomická realita nově vzniklého státu

Tato kapitola naváže na kapitolu předchozí, co se týče ekonomické stability a prosperity nově vzniklého státu. Jak bylo zmíněno, pocit, že je ekonomická prosperita Slovinska zneužívána centrální vládou v Bělehradě ve prospěch ekonomicky a sociálně zaostalejších zemí federace, nehrál přímou roli v konečném osamostatnění Slovinska. Ačkoliv se tento názor objevil ve společenském diskursu a některé ekonomické ukazatele tuto představu podporují, hlavními důvody pro secesi Slovinska a také následný rozpad SFR Jugoslávie byly především názorové rozdíly v politické rovině. Nicméně vzhledem k cíli této práce se na ekonomické argumenty Slovinska přesto zaměříme, jelikož samotná role, kterou tyto argumenty hrály, je pouze dílčí částí rozboru.

Je nutné podotknout, že ekonomická provázanost Slovinska s evropskými státy na západ od SFR Jugoslávie a silná výchozí pozice umožnila vidět osamostatnění se jako projekt výrazně spojený s budoucí ekonomickou prosperitou Slovinska, a nejen potřeba politické a etnické suverenity. Vznik samostatného Slovinska byl spojen od svého počátku s integrací do evropských struktur, které měly kompenzovat ztrátu trhu s bývalými členy federace i se zeměmi v tu dobu již neexistující Rady Vzájemné Hospodářské Pomoci. První jmenovaný trh přestal existovat zejména kvůli následným válkám mezi některými nově vzniklými státy a následnému embargu na obchod se Srbskem.

V této kapitole tak zhodnotíme, do jaké míry se naplnila představa osamostatnění se jako kroku k větší ekonomické prosperitě nezatížené potřebami většího politického celku, zejména jeho ekonomicky slabšími částmi. Vzhledem k omezenému rozsahu práce bude brán zřetel na zhruba prvních deset let existence samostatného Slovinska ve smyslu ekonomické transformace a stability, konkrétně s horní hranicí v roce 2002. V této fázi existence Slovinska došlo k nejzásadnějšímu vývoji jeho ekonomiky, kdy snaha o začlenění se do Evropské Unie byla stejně jako u dalších bývalých států východního bloku ukazatelem schopnosti nového státu fungovat

a prosperovat. Opět kvůli cílům této práce není možno vytvořit vyčerpávající ekonomický rozbor, a proto bude hodnocení provedeno na vybraném vzorku ekonomických ukazatelů.

3.1. Vize ekonomické transformace

V době, kdy již politická reprezentace Slovinska viděla vznik nového státu jako jedinou možnost naplnění své potřeby po suverenitě, byla chápána i nevyhnutelná ekonomická náročnost existence mimo federaci. Vláda zvolená v březnu roku 1990 tak byla postavená před zásadní ekonomické otázky, jelikož rozpad SFR Jugoslávie a následná politická nestabilita se zdály být nevyhnutelné; otázkou zůstávalo jen kdy a jak se federace rozpadne. Slovinská vláda následně přijala hlavní tři cíle pro zachování ekonomické stability země. Prvním bylo zachování slovinské ekonomiky v době stabilizace nového státu a jeho transformace. Druhým cílem bylo přetvoření centrálně plánované ekonomiky³⁰ na ekonomiku tržní. Posledním cílem pak bylo postupné převzetí kontroly nad ekonomickými nástroji od federální vlády SFR Jugoslávie. Ohledně přístupu, který bude zvolen pro transformaci slovinské ekonomiky, panovaly na nejvyšších politických i ekonomických místech spory. Nakonec však převládla koncepce gradualistického, pragmatického přístupu na úkor rychlé a riskantní transformace. Důvody byly především: zajištění sociálně únosných dopadů, dostatek času pro adaptaci na nová, těžko předvídatelná politická rozhodnutí a možnost adekvátně reagovat na změny, které v ekonomické sféře stát uskuteční.³¹

Počáteční výhodou pro Slovinsko byl fakt, že již před rokem 1989 byla řada potřebných reforem de facto uskutečněná díky reformnímu procesu, který v SFR Jugoslávii probíhal už několik desetiletí. Mezi tyto zásadní kroky směrem k transformaci ekonomiky patřila například samostatnost podniků, existence základních tržních institucí a makroekonomický systém umožňující použití mnoho pro západ standardních ekonomických nástrojů. Mezi další slovinské výhody patřila sociálně a

³⁰ Která měla v SFR Jugoslávii velkou míru samosprávnosti.

³¹ Jože Mencinger. Transition to a National and a Market Economy: A Gradualist Approach. *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank, 2004). s. 71. Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 17.4.2018).

etnicky velmi homogenní populace projevující se ve vnitřní stabilitě, různorodý průmysl, velká míra zemědělství ve vlastnictví soukromníků, částečné soukromé vlastnictví v terciálním sektoru³², výhodná geografická pozice na hranici Východu a Západu a již zmíněné ekonomické vazby na Západ, které měly tradici několik desetiletí. V neposlední řadě bylo Slovinsko nejbohatší částí východní Evropy a spolu se všemi těmito faktory tak mělo jednu z nejlepších pozic pro budoucí integraci do evropských struktur.³³

Na stranu druhou museli slovinští zákonodárci počítat i s množstvím překážek vyvstávajících z případného odtržení. Odtržením od SFR Jugoslávie se značně zmenšil domácí trh, který tak nebyl zdaleka tak zajímavý pro zahraniční investice, bylo proto nutno počítat se sníženou mírou zásobování nerostnými surovinami ze zbytku federace a rovněž pravděpodobnou ztrátou majetku v těchto zemích. Navíc Slovinsko muselo počítat se ztrátou zahraničních obchodních kontaktů, které byly zprostředkovány skrze struktury SFR Jugoslávie. Rovněž samostatnost znamenala obrovskou zátěž na administrativu země spojenou s nutností vyřešit pokračování přibližně 2500 různých bilaterálních a multilaterálních dohod týkající se obchodních závazků všeho druhu. V neposlední řadě bylo zřejmé, že bude Slovinsko nuceno přijmout část zodpovědnosti za splácení zahraničních půjček a že se nebude moci spoléhat na případné přerozdělení rezerv zahraničních měn od federální vlády. Oproti nevýhodám pak výhody odtržení byly veskrze potenciální. Odchod z SFR Jugoslávie by znamenal výrazně otevřenější prostor pro svou ekonomickou transformaci, což by usnadnilo přípravu na případný vstup do Evropské Unie. Ačkoliv byl vstup do EU projektem na mnoho let, pro jeho uskutečnění se zdálo kritické uniknout z politické nestability SFR Jugoslávie. Výhody odtržení tak na konci roku 1990 pro slovinské politické činitele převážily nevýhody a ti se rozhodli pro opuštění federace; většina potenciálních výhod se postupem času ukázala být reálnými, zatímco největší nevýhoda, tedy ztráta obrovského domácího trhu, se ukázala být irelevantní. Dříve domácí trh de facto přestal existovat vypuknutím válečného konfliktu mezi Srbskem a některými nástupnickými státy.³⁴

³² Průmyslový sektor.

³³ Mencinger. s. 73.

³⁴ Mencinger. s. 73-4.

Pro úspěšnou transformaci slovinské ekonomiky a celkově Slovinska jako nového státu byla zásadní také schopnost kooperace nových a starých politických a ekonomických elit. To bylo umožněno zejména pragmatismem nejvyšších činitelů datující se už k reformám v 70. letech. V té době se ze Svazu komunistů Slovinska, komunistické strany ve Slovinsku, stal jakýsi „konglomerát byrokratických elit“³⁵. Členové strany ve svém pragmatismu myšlenku socialismu přijali jen de iure, ale ve skutečnosti byli otevřeni případné změně, která i na konci let 80. skutečně nastala v podobě demokratizace země. Právě rychlé nalezení konsenzu bez jakýchkoliv oficiálních jednání mezi starými politickými elitami a nově se objevivšími politickými aktéry vedlo k plynulé transformaci Slovinska. Starší politická garnitura se stala spojencem nově vznikající občanské společnosti proti jugoslávské vládě, vyhnula se mstě a vyřizování si účtů z minulosti, které bylo průvodním jevem v některých zemích bývalého východního bloku a rychle se adaptovala na novou situaci v zemi. Ekonomické elity v podobě managementu podniků byly rovněž nakloněny transformaci a díky celospolečenskému konsenzu a poklidnému vývoji si udržely, či dokonce posílily svou roli a pozici ve společnosti. Toto spojenectví všech výše zmíněných aktérů, které navíc sdružoval antagonismus vůči federální jugoslávské vládě, znamenalo vzájemnou podporu potřebnou pro úspěšný proces transformace.³⁶

3.2. Ekonomický vývoj a situace v prvních letech samostatnosti

Jak již bylo v podkapitolách výše zmíněno, některé reformní kroky datující se do 60., 70. a 80. let usnadnily následnou transformaci na začátku let 90. Například otázka monetární politiky byla ve Slovinsku řešena již v roce 1974, kdy nová ústava zajistila všem šesti státům federace a dvěma autonomním oblastem větší pravomoci, což se týkalo rovněž decentralizace centrálního bankovního systému. Slovinská potřeba monetární suverenity vznikla na základě systematických ekonomických chyb federální vlády vedoucí téměř k bankrotu SFR Jugoslávie. Jednalo se o další důkaz ekonomických problémů neřešitelných ve stávajícím politickém prostředí a další krok k rozpadu federace. Tato změna umožnila cestu k větší monetární samostatnosti, která

³⁵ Ibid. s. 76.

³⁶ Ibid. s. 76.

tak při procesu osamostatnění se znamenala možnost oddělit každodenní monetární a finanční aktivity od problémů spojených s nově vznikajícím ekonomickým systémem.³⁷

Hlavním cílem na poli finančním a monetárním nově vznikajícího státu se stalo vytvoření centrální banky, která by umožnila efektivní instituční změny. Důvodem byly především problémy s inflací až hyperinflací, kterým mělo být do budoucna zamezeno stabilním, nezávislým a přehledným systémem. Banka Slovinska vznikla na základě Zákona o Bance Slovinska 25. června 1991 a až do 8. října 1991, kdy byl jako nová státní měna vytvořen slovinský tolar, operovala v rámci jugoslávského monetárního systému, tedy s měnou dinár. Zavedení nové měny bylo zásadním krokem k efektivní kontrole monetárního systému a zabezpečení stability cen v zemi. Plnění druhého jmenovaného cíle bylo umožněno pravomocí Banky Slovinska „podporovat obecnou ekonomickou politiku státu a usilovat o finanční stabilitu v souladu s principy otevřené tržní ekonomiky a volné soutěže.“³⁸ K ochraně nové měny sloužily rezervy zahraničních měn. Ty byly vybudovány prakticky z ničeho ve chvíli osamostatnění se na 4,2 miliard dolarů v roce 1996, což dokazovalo obnovu exportu zboží, služeb a růstu v turistickém ruchu.³⁹

Nově vzniklý monetární systém umožnil slovinské vládě ve spolupráci s Bankou Slovinska postupně snížit inflaci během několika let od získání samostatnosti. Nástrojem pro snížení inflace se stal nekonvenční režim pohyblivého směnného kurzu oproti obvyklejšímu pevně stanovenému směnnému kurzu. Jakkoliv neobvyklý tento

³⁷ Andrej Rant. Establishing Monetary Sovereignty. *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank, 2004). s. 94. Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 19.4.2018).

³⁸ Neven Borak, Bistra Borak. Institutional Setting for the New Independent State. *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank, 2004). s. 60. Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 25.4.2018).

³⁹ Carlos Silva-Jáuregui. Macroeconomic Stabilization and Sustainable Growth. *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank). 2004. s. 120-121. Dostupné na:

způsob byl, ukázal se být efektivní ve vypořádání se s hyperinflací, která v lednu roku 1990 dosáhla stěží uvěřitelných 3500 procent. Do roku 1992 se tímto způsobem podařilo snížit inflaci na 201 procent a do konce roku 1995 dokonce na 8,6 procenta (graf 1), což byla nejnižší úroveň inflace Slovinska od poloviny 70. let.⁴⁰

Pohyblivý směnný kurz byl zvolen jako metoda k dosažení nízké inflace vzhledem ke snaze neohrozit obnovu reálného HDP. Ekonomická krize, která zasáhla SFR Jugoslávii na konci 80. let, byla v případě Slovinska ještě prohloubena faktory spojenými s rozpadem federace. Mezi ně patřila ztráta trhů v bývalých jugoslávských republikách i státech Rady Vzájemné Hospodářské pomoci, která pozbyla existence. K těmto faktorům se přidaly dopady regionální politické nestability, které měly negativní vliv na slovinské zisky z turismu a přepravy přes slovinské hranice. Krize konce 80. a počátku 90. let tak znamenala pro Slovinsko pokles HDP o 9 procent v roce 1991 a o dalších 5,5 procenta v roce 1992.⁴¹

Tento pokles v reálném HDP byl tedy pokračujícím trendem z konce 80. let, kdy v roce 1989 Slovinsko zaznamenalo pokles o 4,7 procenta. Ekonomická transformace ale začala spolu se snižováním inflace vytvářet pro Slovinsko stabilní prostředí, které se odrazilo v ekonomickém růstu mezi roky 1993 a 1994. Od roku 1993 zaznamenala slovinská ekonomika růst o průměru přibližně 4 procenta ročně a učinila tak svým růstem kroky k přiblížení se výkonu ekonomik států Evropské Unie. Tento ekonomický růst znamenal, že se Slovinsko po Polsku stalo druhým státem středovýchodní Evropy, který se zotavil z počátečních negativních důsledků tranzice na reálné HDP. Slovinsko se dostalo na míru produkce vyšší než v období před transformací v roce 1996.⁴²

Rovněž co se nezaměstnanosti týče, Slovinsko si v 90. letech udržovalo nízkou nezaměstnanost. Mezi roky 1993 a 2002 poklesla nezaměstnanost o jednu třetinu na 6,3

<http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 1.5.2018).

⁴⁰ Silva-Jáuregui. s. 119.

⁴¹ Ibid. s.116.

⁴² Ibid. s. 117-118.

procenta, což bylo nízké procento nejen ve srovnání s ostatními zeměmi procházejícími ekonomickou transformací, ale také ve srovnání s mnoha zeměmi EU.⁴³

I v oblasti fiskální politiky se dařilo Slovinsku mít vyrovnaný a stabilní rozpočet v prvních pěti letech nezávislosti, kdy v roce 1997 zaznamenala deficit 1,1 procenta HDP; opět v kontrastu s mnoha jinými zeměmi procházejícími obdobnou tranzicí na tržní ekonomiku. Jednalo se o základní kámen slovinské transformace a počátku makroekonomické stabilizace a monetární politiky. V celém období tranzice si Slovinsko udrželo deficit rozpočtu pod úrovní 1,5 procenta HDP a kromě roků 1997 a 2000 navíc zaznamenalo primární přebytek⁴⁴. Tento fiskální výsledek byl lepší než průměr EU a pomohl tak Slovinsku k značně lepší pozici mezi státy snažícími se stát členy EU.⁴⁵

3.3. Zahraněční instituce a závazky Slovinska

Jednou z počátečních nevýhod nově vzniklého státu byla nutnost splácet zahraniční úvěry, jejichž část se Slovinsko zavázalo splácet v rámci přerozdělení těchto úvěrů na následnické státy SFR Jugoslávie. De facto od vyhlášení samostatnosti se Slovinsko přihlásilo k zodpovědnosti za tyto úvěry, což byl zásadní krok pro budoucí vztah se zahraničními věřiteli. Podle Ústavního zákona Slovinské republiky, který nabyl platnost 25. června 1991, „Slovinská Republika na základě dohody o právním nástupnictví SFR Jugoslávie převezme tu část národního dluhu SFR Jugoslávie, která náleží Slovinské Republice a tu část garantovaných věřitelských obligací SFR Jugoslávie, jejichž příjemci jsou právnické osoby se sídlem na území Slovinské Republiky.“⁴⁶ Stejným způsobem⁴⁷ se slovinská politická reprezentace otevřeně vyjádřila o svém záměru převzít zodpovědnost za část nepřiděleného dluhu SFR

⁴³ Silva-Jáuregui. s. 125.

⁴⁴ Přebytek zisku státu z daní.

⁴⁵ Ibid. s. 128.

⁴⁶ Mojmir Mrak, France Arhar. Succession Issues in Allocating the External Debt of SFR Yugoslavia and Achieving Slovenia's Financial Independence. *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*.

(Washington, DC: World Bank, 2004). s. 102. Dostupné na:

<http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 17.4.2018).

⁴⁷ Součást zmíněného ústavního zákona.

Jugoslávie. V rámci těchto proklamací Slovinsko v červnu 1992 položilo mimo jiné tyto základy pro jednání se zahraničními věřiteli: Slovinsko převezme zodpovědnost za celou svou část dluhu SFR Jugoslávie založenou na teritoriálním principu a převezme zodpovědnost za část nepřiděleného dluhu, který bude sjednán dohodou či arbitráží. Slovinský podíl však musel odpovídat redistribuci federálního majetku. Dále se Slovinsko zavázalo udělat maximum pro to, aby byla co největší část zahraničních dluhů federace přerozdělena jednotlivým republikám. V neposlední řadě se Slovinsko zavázalo dodržet stávající dohody ohledně splácení dluhů a nežádat od věřitelů restrukturalizaci svých závazků. Zmíněné dohody byly sjednány mezi Pařížským klubem⁴⁸ a komerčními bankami na straně jedné a SFR Jugoslávií na straně druhé.⁴⁹

Aktivní přístup Slovinska ke svému podílu na splácení zahraničních úvěrů SFR Jugoslávie a ekonomická stabilizace znamenaly pro Slovinsko značné zvýšení jeho úvěruschopnosti. To se projevilo v roce 1993, kdy Slovinsko získalo první syndikátní⁵⁰ půjčku. Tato půjčka byla značně nevýhodná, nicméně v následujících dvou letech se podmínky nabízených půjček stabilně zlepšovaly úměrně zlepšování pozice slovinské ekonomiky i pokroku v jednáních o externích úvěrech. Spolu s úspěšným vyjednáváním se zahraničními věřiteli pak Slovinsko díky dobrému hodnocení od třech hlavních mezinárodních ratingových agentur získalo přístup k fondům ze zahraničních kapitálových trhů a také se mu dostalo výhodných podmínek při jejich čerpání. Slovinsku se navíc podařilo během pětiletého období od získání své samostatnosti stát členem několika zásadních finančních institucí, například Mezinárodního Měnového Fondu, Světové Banky, nebo Evropské banky pro obnovu a rozvoj.⁵¹

Mezi další mezinárodní instituce a struktury, do jejichž vstoupení Slovinsko investovalo nemalé síly, byl General Agreement on Tariffs and Trade⁵² (GATT) a Světová obchodní organizace (WTO). V rámci vstupu do těchto organizací bylo

⁴⁸ Pařížský klub je sdružením devatenácti nejbohatších států světa založené v roce 1956, které poskytuje úvěry zadluženým státům.

⁴⁹ Mrak, s. 102-3.

⁵⁰ Půjčka skupiny věřitelů.

⁵¹ Mrak, s. 111.

Slovinsko nuceno konsolidovat 100 procent svých tarifních položek, zrušit zbylé mimocelní bariéry a podepsat dohody o volném obchodu s 33 evropskými zeměmi. Navíc muselo Slovinsko učinit kroky k splnění dvou třetin požadavků uvedených v General Agreement on Trade in Services⁵³ (GATS). Razantnost těchto kroků byla v kontrastu s gradualistickým přístupem v jiných sférách transformace, ale znamenala otevření Slovinska novým trhům v celé Evropě.⁵⁴

Dalším krokem v zapojení se do západních tržních struktur byla snaha o členství v EU. Příhlašku do Evropské Unie podalo Slovinsko 10. června 1996. Přístupové jednání samotné pak znamenalo pro Slovinsko řadu výhod: na domácím poli bylo přístupové jednání užitečným návodem, jak po institucionální stránce transformovat a liberalizovat svůj trh. Navíc spolu se ztrátou trhů v SFR Jugoslávii znamenal pro Slovinsko otevření se zahraniční konkurenci, které je pro malý stát orientující se na zahraniční obchod kritické, pokud chce přežít a prosperovat.⁵⁵ Díky přístupovým jednáním se také Slovinsku otevřel preferenční přístup na trh Evropské Unie a značná technická asistence poskytnutá programem PHARE⁵⁶ sloužícím k usnadnění splnění přístupových kritérií.⁵⁷

3.4. Shrnutí

3.4.1. Důvody úspěšné transformace

Slovinsko mělo mnoho počátečních výhod k tranzici z centrálně plánované na tržní ekonomiku, stejně jako k přičlenění k EU. Tyto výhody byly zmíněny již v úvodu této kapitoly. Tyto podmínky však byly jen částí důvodu, proč bylo Slovinsko schopno

⁵² V překladu Všeobecná dohoda o clech a obchodu.

⁵³ V překladu Všeobecná dohoda o obchodu ve službách.

⁵⁴ Boris Majcen, Bartolomiej Kaminski. Trade Policy in the Transition Process. *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank, 2004). s. 133. Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 3.5.2018).

⁵⁵ Majcen. s. 146.

⁵⁶ Původně *Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economie* (Polsko a Maďarsko: Asistence s restrukturalizací jejich ekonomik) se stal pomocnou institucí pro všechny státy tzv. Východního rozšíření EU

⁵⁷ Ibid. s. 147.

rychle se stabilizovat a prosperovat. Díky opatrným ekonomickým krokům se podařilo nastolit tržní ekonomiku a rovněž rychle vybudovat důvěru v ekonomiku nového státu. Kroky Slovinska k naplnění kritérií pro vstup do EU se dařilo stabilně naplňovat stejně jako tvorba institucí nutných pro jeho přijetí. Gradualistický přístup se vyplatil a před přijetím do EU bylo Slovinsko jedním z nejlépe připravených budoucích členských států s nejvyšším HDP na obyvatele z těchto států.⁵⁸

3.4.2. Naplnění ekonomických argumentů

Jak z této kapitoly vyplývá, slovinská ekonomická transformace byla v prvním desetiletí samostatnosti úspěšným projektem. Rychle se podařilo přičlenit se k západní Evropě a jejím strukturám, vypořádat se s nevýhodami pramenícími ze své minulosti v SFR Jugoslávii a celkový přechod v tržní ekonomiku. Z tohoto pohledu tak argumenty označující existenci Slovinska v SFR Jugoslávii za nevýhodnou vyzněly pravdivě. Politická reprezentace nově vzniklou nezávislost využila k potřebným reformám a tranzici v tržní ekonomiku západního stylu.

3.4.3. Úspěch Slovinského osamostatnění

Na stranu druhou podle některých kritiků mohlo Slovinsko dosáhnout ještě lepších výsledků, pokud by byla větší politická vůle pro změnu.⁵⁹ Přesto lze Slovinské osamostatnění se označit za jasný úspěch. Lze jen těžko odhadovat, jak by případné setrvání v SFR Jugoslávii ovlivnilo budoucí slovinskou prosperitu, ale vzhledem k zásadnímu rozdílu v ekonomické prosperitě Slovinska v 90. letech a prosperitě Srbska neexistuje důvod se domnívat, že byly ekonomické argumenty Slovinska nepravdivé.

⁵⁸ Silva-Jáuregui. s. 130.

⁵⁹ Rasto Ovin, Boštjan Kramberger. Building an Institutional Framework for a Full-Fledged Market Economy. *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank, 2004). s. 220-221. Dostupné na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/197621468776951986/Slovenia-from-Yugoslavia-to-the-European-Union> (accessed 21.4.2018).

4. Srovnání: Katalánská nezávislost

Cílem této kapitoly je zhodnocení příčin katalánských snah o nezávislost, které v závěru kapitoly srovnáme se slovinskými důvody z předchozích kapitol. Především se zaměříme na ekonomické argumenty pro secesi ze Španělska a jejich relevantnost v katalánském diskursu. Relevantnost takovýchto argumentů bude hodnocena pomocí přiblížení kontextu, ve kterém se růst volání po nezávislosti zrodil a zformoval.

Srovnání se Slovinskem má své limity, zároveň se však v mnoha rysech katalánská a slovinská snaha o nezávislost shoduje: 1. v obou případech hrála ekonomická situace důležitou roli v akceleraci odstředivých tendencí, 2. Slovinsko i Katalánsko se v době snah o nezávislost nacházela uvnitř politického celku, který nedokázal uspokojivě řešit jejich autonomní požadavky, které 3. po neschopnosti nalézt společnou řeč začaly směřovat ke snahám o odtržení.

Limity srovnání lze spatřit například ve způsobu, jakým tyto etnické celky existovaly v rámci zmíněného politického celku. Slovinsko bylo součástí federace v podstatě z vlastní vůle po ukončení Druhé světové války, kde byl hlavním motivem jak akcent na socialismus a jihoslovanskou jednotu, tak vědomí větší bezpečnosti uvnitř federace. Katalánsko bylo součástí Španělska po několik staletí, kdy se míra její autonomie různě měnila a byla vždy součástí španělské vnitřní politiky, vždy však značně ve prospěch španělské centrální vlády. Dalším zásadním rozdílem je fakt, že Slovinsko bylo republikou uvnitř federace a jako taková měla diametrálně vyšší pravomoci než Katalánsko, které je pouze autonomní oblastí.

4.1. *Katalánská identita uvnitř Španělska*

Moderní katalánský nacionalismus se objevil jako protiváha represím za Francova režimu⁶⁰, jako občanské hnutí. V průběhu demokratické transformace Španělska Katalánci odmítali představu, že jediný možný scénář pro naplnění potenciálu národa je v podobě „jeden národ, jeden stát“. V rámci tohoto pohledu prosazovali decentralizaci a odmítali odtržení. Tento postoj se však po desítkách let neúspěchů změnil a nyní se jako jediná cesta jeví referendum o nezávislosti. To by podle Katalánců umožnilo rozhodnout o své politické budoucnosti, avšak tuto možnost španělská vláda neumožňuje. Panuje přesvědčení, že Katalánci nejsou národem uvnitř

⁶⁰ Francisco Franco byl španělský pravicový diktátor vládoucí mezi lety 1938 a 1975

Španělska a že o jejich osudu musí rozhodnout všichni Španělé. V demokratizaci země hrálo Katalánsko klíčovou roli. Svou ekonomickou a politickou silou podporovala vstup Španělska do EU v rámci národní solidarity. Právě soudržnost Španělska hrála významnou roli v úspěšné snaze o vstup do EU, a právě proto nyní mnoho Katalánců sdílí pocit, že jejich podpora a loajalita vedla jen ve zvýšenou centralizaci státu.⁶¹

Demokratizace země vedla především u mladší generace, která již vyrůstala v nově demokratickém Španělsku, k zisku očekávání týkajících se svobodného rozhodnutí o svém osudu. Tento pocit nároku na svobodu volby ve spojení s příkladem Skotska, které rovněž svou suverenitu projednalo v referendu, nutí mladé Katalánce se ptát, proč nemají stejnou možnost a zda její absence znamená, že jsou občané druhé kategorie.⁶²

Nezvyklým jevem je skutečnost, že katalánský nacionalismus není etnický orientován: přibližně 7,4 milionu Katalánců, což odpovídá třetině katalánské populace, se nenarodilo v Katalánsku a má kořeny z jiných částí země, či světa. Být součástí Španělska je pro mnohé stále atraktivní, ale neschopnost Madridu řešit požadavky Katalánska tuto možnost rychle eliminují. Poprvé v historii se většina obyvatel Katalánska shoduje, že by měla existovat možnost rozhodnout o svém osudu v referendu. Průzkum z 10. října 2012 ukázal, že tento postoj zastává 74 % Katalánců.⁶³

Požadavek na větší pravomoci Katalánska podporovalo mezi roky 2005 a 2010 přibližně 60 % Katalánců. Dlouhodobě byl za nejlepší model existence Katalánska uvnitř Španělska formou federace. Tato forma však nenalezla příliš velkou podporu na španělské politické scéně, kde nacionalisté zprava i zleva vidí Španělskou státnost striktně definovanou teritoriální nedělitelností. Vývoj podpory nezávislosti Katalánska

⁶¹ Montserrat Guibernau. Catalan Secessionism: Young People's Expectations and Political Change. *International Spectator* 49, no. 3, (Sept. 2014), s. 109 Dostupné na: <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=poh&AN=98053464&lang=cs&site=ehost-live> (accessed May 9, 2018).

⁶² Guibernau. s. 113.

⁶³ Toni Rondon. The Next Independent State in Europe? Catalonia's Critical Juncture and the Conundrum of Independence. *Yearbook of the Faculty of Political Sciences / Godisnjak Fakultet Politickih Nauka Beograd* 6, no. 8, (Dec. 2012), s. 144-145. Dostupné na: <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=poh&AN=90508039&lang=cs&site=ehost-live> (accessed 2.5.2018)

zaznamenal drastický vývoj mezi roky 2006 a 2012. Průzkumy ukázaly nárůst z 13,9 % na 41,7 % během šesti let s výrazným růstem především od roku 2009, což se dá přičíst ekonomické krizi a jejím sociálním důsledkům.⁶⁴

4.2. Politická rovina autonomie

První katalánská vláda byla ustanovena po konci Francova režimu v roce 1980. Od té chvíle do současnosti pokračují spory o míru autonomie Katalánska mezi jeho vládou a centrální vládou v Madridu. Během 80. a 90. let probíhal v rámci Katalánského autonomního statutu, který je hlavním institucionálním rámcem katalánské autonomie, proces přerozdělování pravomocí ve prospěch Katalánska, nicméně centrální vláda tak činila značně neochotně. Mnoho z pravomocí garantovaných Katalánsku ústavou tak bylo na konci 90. let stále v rukou centrální vlády. To navíc doprovázelo nedostatečné či opožděné financování institucí s novými pravomocemi spojenými.

Počátek rétoriky směřující ke katalánské nezávislosti lze najít v rámci nespokojenosti s vládou španělského premiéra José María Aznara, který byl premiérem mezi lety 2000 a 2004. Aznar byl viněn z nedostatečného zájmu o katalánské politické, ekonomické a kulturní požadavky, stejně jako o požadavek větší autonomie. Jeho nástupce, premiér J. L. Rodríguez Zapatero, byl pro Katalánsko dalším zklamáním. Nespokojenost Katalánců s Aznarem mu vynesla místo premiéra, na které ale Zapatero nenavázal splněním svého slibu, že podpoří nový Katalánský autonomní statut (dále jen Statut).⁶⁵

Potřeba nového Statutu se stala kritickou v průběhu 90. let zejména kvůli postupnému oslabování katalánské ekonomiky a masivní imigraci, která byla největší z celého Španělska. Právě Statut se stal v roce 2004 zásadním tématem, protože měl být řešením neuspokojivé situace. Jednání o novém Statutu provázela značný politický i sociální konflikt: například v roce 2005 se Španělskem šířila výzva k bojkotu katalánských produktů a v roce 2006 velitel španělské armády navrhnul vojenský zásah proti katalánskému jednání o Statutu. V roce 2006 byl nakonec nový Statut přes množství škrťů v původním katalánském návrhu Katalánskem schválen.⁶⁶

⁶⁴ Rodon, str. 142.

⁶⁵ Guibernau, str. 112.

⁶⁶ Rodon, str. 137-8.

V roce 2010 však Ústavní soud Španělského království po čtyřech letech intenzivních debat rozhodl, že páteř celého Statutu je protiústavní, a tudíž nemůže platit. To pochopitelně způsobilo v Katalánsku vlnu nevole, také vzhledem k faktu, že v tu dobu ústavní soudci jednali po vypršení svých mandátů. Tato podoba Statutu byla navíc podpořena souhlasem 90 % katalánského parlamentu a 73,9 % zúčastněných v referendu o přijetí Statutu. Několik týdnů po kontroverzním rozhodnutí byly svolány masivní demonstrace. Ty zpočátku logicky útočily na rozhodnutí ústavního soudu, ale brzy se jejich tématem stal požadavek na nezávislost. Mezi zářím 2009 a dubnem 2011 se zúčastnilo nezávazných referend o budoucnosti Katalánska přes 800 000 osob a 14. září 2012 se v Barceloně konala demonstrace, které se účastnilo kolem milionu a půl osob. Na této demonstraci již hlavním sloganem bylo „Katalánsko, další země Evropy“.⁶⁷

Rozhodnutí ústavního soudu z roku 2010 rovněž znamenalo vytyčení ústavních hranic ohledně decentralizace Španělska. To ve výsledku znamenalo konec katalánské vize řešení španělských národnostních sporů federální cestou a ukončilo projekt středolevé koalice z let 2003-2010. Nespokojenost se svou politickou reprezentací následně vedly k přesvědčení, že jen v ulicích lze vyjádřit své nové politické směřování. Úspěšná mobilizace tohoto hnutí dala vzniknout přesvědčení, že nezávislost je relevantní politické řešení. Španělsko však v rámci svého chápání teritoriální jednoty nebylo schopno nalézt funkční federativní model a snaha o model nový stále ještě není v dohledu. Snahy o zvýšení autonomie narazily a politické entity v Katalánsku tak svou neschopností najít novou cestu daly prostor a legitimitu řešení nezávislostí, jakožto jediného současného plánu na řešení politických a ekonomických problémů.⁶⁸

4.3. Ekonomická rovina snah o nezávislost

Velkou roli v prohlubování rozporů mezi ústřední vládou a Katalánskem sehrála ekonomická krize, která zasáhla svět a Evropu. Krize vedla k strmému nárůstu nezaměstnanosti, snižování mezd a znatelnému omezení výdajů na sociální programy. Na konci roku 2013 bylo v celém Španělsku 26,03 % nezaměstnaných a v Katalánsku

⁶⁷ Rodon, str. 139-140.

⁶⁸ Andrew Dowlin. Accounting for the turn towards secession in Catalonia. *International Journal of Iberian Studies* 27, no. 2/3, (Sept. 2014). s. 230. Dostupné na: <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=99008347&lang=cs&site=ehost-live> (accessed 4.5.2018).

22,26 %. Spolu s množstvím skandálů spojených s korupcí předních politiků a politických stran se důvěra ve vládní instituce dramaticky snížila. V průzkumech pak 67,4 % Katalánců označilo za hlavní problém Katalánska nezaměstnanost a nejistotu zaměstnání, 35 % ekonomickou situaci a 33,5 % politickou situaci.⁶⁹

Jedním z pilířů tzv. katalanismu⁷⁰ se stala ve 21. století snaha uspokojit potřeby početné střední vrstvy. Nezaměstnanost postupně zasáhla velkou část katalánské populace. Nejprve bylo zasaženo odvětví stavebnictví a posléze služby, které byly doménou především středních vrstev. Ty si přitom byly vědomy postupně zhoršování jejich pozice ve společnosti, kde se distribuce bohatství příliš nezměnila od dob Francovy vlády. Také drobní podnikatelé byli zasaženi obzvláště tvrdě. Krize zasahující široké vrstvy znamenala rovnoměrné rozložení volání po nezávislosti mezi populací. Od roku 2003 tak byla i díky tomu katalánská politická scéna ovládaná jediným tématem, i vzhledem k diskreditaci předchozích politických směrů: potřebou sebeurčení a nezávislosti. Tento trend se dal sledovat i jinde v Evropě, kde populistické strany a nové politické diskursy získaly na popularitě.⁷¹

Pocit, že je Katalánsko ekonomicky znevýhodňováno centrální vládou, podporovaly statistiky příspěvků do centrálních administrativních a sociálních fondů. Katalánsko přispívalo 19,4 % z celku, zatímco získávalo pouze 14,2 % z těchto fondů nazpět. Po přispívání do španělského fondu solidarity, se Katalánsko cítilo být na tom ekonomicky hůře než autonomní oblasti čerpající z tohoto fondu. Zapravdu mu dával fakt, že se nacházelo v podprůměru, co se týče příspěvků z fondu na osobu.⁷²

Katalánský ekonomický útlum však započal už v polovině 80. let a jen částečně lze přičíst madridské vládě. Přitom do konce 80. let bylo Katalánsko suverénním lídrem španělské ekonomiky. Mezi roky 1979 a 2010 kleslo procento, kterým se Katalánsko podílí na španělském HDP z 25,6 % na 19 %. Rovněž rozdíl v HDP na osobu mezi Katalánskem a zbytkem Španělska se snížil díky růstu 0,2 % ročně v Katalánsku a 0,9 % ve Španělsku. Hlavní důvod, proč byla katalánská pozice ve španělské ekonomice oslabena, lze hledat ve španělském vstupu do Evropského

⁶⁹ Guibernau, s. 112-113.

⁷⁰ Katalánský nacionalismus.

⁷¹ Dowling, s. 224-5.

⁷² Guibernau, s. 112.

hospodářského společenství (EHS)⁷³ a již zmíněném poklesu dotací od státu. Ty začaly být po roce 1987 snižovány a v roce 1996 získávalo Katalánsko o 25 % méně dotací než ostatní části země. Barcelona byla dále na úplném dně co se veřejných investic týče. Tento trend pokračoval a v roce 2010 dostávalo Katalánsko jen 66 % státních fondů. Členství v EHS znamenalo přísun dotací z Bruselu chudším částem Španělska. Jak bylo zmíněno v podkapitole 3.1., Katalánsko vstup do EHS silně podporovalo politicky i ekonomicky a cítilo se být „sponzorem“ vstupu. Následné neshody a peripetie se svými autonomními požadavky tak považovalo za narušení důvěry a neodměnění loajality. Navíc v letech konjunktury španělské ekonomiky (2000-2007) zažívalo Katalánsko jeden z nejnižších růstů mezi autonomními oblastmi a zaznamenalo pokles 4,5 % HDP.⁷⁴

Přerozdělování financí získaných z daní je dalším zdrojem sporů. Katalánsko dlouhodobě kritizuje neprůhlednost španělského systému, který má centralistické vybírání daní a decentralistické přerozdělování těchto financí. Španělská vláda tudíž rozhoduje, která oblast dostane kolik financí, a to vede k velkým rozdílům ve veřejných výdajích na osobu mezi jednotlivými autonomními oblastmi. Katalánsko již od doby Franca namítá, že tento model poškozují jejich ekonomiku. Madridská vláda roky odmítala existenci fiskálního deficitu a když tak v roce 2008 učinila, určila deficit Katalánska okolo 8 % HDP státu, což řadí Katalánsko mezi evropské regiony s největšími fiskálními problémy. Na popud protestů ze strany katalánských obyvatel i politiků se v roce 2009 systém změnil, ale to příliš neovlivnilo pocit Katalánců, že je systém nespravedlivý.⁷⁵

Katalánsko s příchodem nového tisíciletí ztratilo pozici ekonomického lídra Španělska. Naopak Madrid se stal centrem kultury, politiky i financí a s 17,7 % španělského HDP se stal druhým ekonomicky nejsilnějším regionem v zemi. Rovněž zahraniční investice se odklonily z Barcelony, která má nyní poloviční populaci oproti Madridu, právě do hlavního města Španělska. Katalánsko se navíc z věřitele stalo regionem silně zadluženým a umístilo se 17. mezi autonomními oblastmi vzhledem k spravedlivému rozdělení příjmů. Madrid se tak zbavil paradoxu, kdy byl politickým, avšak ne ekonomickým centrem. To znamenalo ztrátu politického argumentu

⁷³ Dnešní Evropská Unie.

⁷⁴ Dowling. s. 228.

⁷⁵ Rodon. s. 143.

Katalánska, že si zaslouží větší pravomoci vzhledem ke své ekonomické síle. S příchodem ekonomické krize se však katalanismus znovu dostal do popředí, kde se samostatné Katalánsko jeví jako jediný způsob, jak chránit své národnostní zájmy a ozdravit svou ekonomiku.⁷⁶

4.4. Shrnutí

4.4.1. Ekonomické argumenty

Ekonomická krize byla pro Katalánsko jedním z faktorů, které otázku řešení jeho suverenity posunuly do požadavku na samostatnost. V tom lze spatřit podobnost s případem Slovinska, kde ale ekonomická krize napomohla politickému rozvratu SFR Jugoslávie a tím znemožnila dosažení konsenzu mezi jednotlivými republikami a federální vládou. Některé statistiky dále podporují katalánskou kritiku, že za hospodářský útlum může nespravedlivá dotační politika centrální vlády. I tento argument jsme mohli sledovat ve slovinském případě, jelikož Slovinsko kritizovalo přerozdělování daní mezi jednotlivé republiky. Také argument o potřebě nezávislosti pro uspokojivé řešení ekonomických obtíží můžeme vidět u obou zmíněných zemí. Jak si ale ukážeme v podkapitole níže, ekonomické důvody byly především katalyzátorem snah o nezávislost než jejich přímou příčinou.

4.4.2. Politické důvody

Otázka katalánských pravomocí a možností samosprávy se stejně jako ve slovinském případě řeší už desítky let. Moderní katalánský nacionalismus se zrodil v 60. letech 20. století a jeho neuspokojivé řešení ze strany madridské vlády se ve spojení s ekonomickými faktory stalo důvodem snah o nezávislost. Tento důvod je, jak jsme mohli vidět v první kapitole, totožný s důvody, které vedly Slovinsko ke snaze o osamostatnění. Ve slovinském případě se letité spory o své pravomoci vyhrtyly na konci 80. let 20. století, kdy federální vláda otevřeně prosazovala zájmy Srbska Slobodana Miloševiče na úkor ostatních zemí federace. Samozřejmě je nutné brát na zřetel, že Srbskou agresivní etnickou politiku a nacionalistický étos španělské centrální vlády nelze dávat do stejné roviny. Co se ale týče selhání snah o konstruktivní řešení požadavků Slovinska a Katalánska, lze spatřit společné rysy. V obou případech se samostatnost stala až poslední vizí řešení po předchozích neshodách s centrální vládou.

⁷⁶ Dowling. s. 229-230.

Velkým otazníkem však zůstává případná snaha Katalánska stát se členem EU, jelikož nové členy musí ratifikovat všichni současní členové. Španělsko by v takovém případě pravděpodobně zablokovalo tuto snahu. Slovinsko sice nečelilo takovému problému při snaze o vstup do EU, nicméně jeho vstup byl podmíněn množstvím změn v ekonomické, politické i sociální sféře. Tyto změny by Katalánsko z velké části nemuselo řešit.

Závěr

Než se dostanu k hodnocení hypotéz, shrnu splnění mnou vytyčených cílů. Na první cíl, kterým bylo zjistit, jakou roli hrály ekonomické faktory v odtržení Slovinska z SFR Jugoslávie jsem se zaměřil v druhé kapitole práce. Ten jsem splnil za pomoci přiblížení ekonomických a politických faktorů, které v odtržení hrály roli. Ukázalo se, že ekonomické faktory hrály spíše vedlejší roli a hlavním důvodem rozpadu federace byly důvody politické.

Druhým cílem bylo zhodnotit, jak úspěšně si po ekonomické stránce vedlo Slovinsko po získání samostatnosti. Tento cíl byl splněn ve třetí kapitole, která skrze množství ekonomických ukazatelů z 90. let minulého století ukázala Slovinsko jako zemi, která se úspěšně vypořádala se svou ekonomickou transformací.

Hypotézy, které jsem si vytyčil na začátku této práce, se díky dosažení mých cílů ukázaly být rozporuplnými. Všechny tedy zvlášť zhodnotím:

1. Slovinská ekonomika byla nadprůměrná z hlediska federace a oprávněně se cítila být zneužívána.

Slovinská ekonomika se skutečně podle mnoha ukazatelů dlouhodobě profilovala jako jedna z nejvýkonnějších v SFR Jugoslávii. Její konkurenceschopnost oproti ostatním republikám vycházela jak z odlišného historického vývoje, tak z příhodné polohy zaručující dobré styky se západní Evropou. Jak se při vypracovávání první kapitoly ukázalo, argument o zneužívání Slovinska federální vládou lze do určité míry označit za pravdivý; Slovinsko získávalo z přerozdělených financí méně, než do státní kasy samo poskytovalo. Zároveň však jeho existence ve federaci mimo jiné znamenala větší atraktivitu pro zahraniční investory a důležité odbytiště v podobě rozsáhlého vnitřního trhu. Postupem času však vnitřní obchod mezi republikami klesal a tím i jeho význam pro Slovinsko, které se stále více orientovalo na zahraničí. Ekonomické argumenty označující setrvání v SFR Jugoslávii za nevýhodné tak do jisté míry lze považovat za pravdivé, především pak vzhledem k zhodnocení druhé hypotézy.

2. Výhrady k této situaci byly hlavním důvodem pro odtržení.

Avšak hypotéza, že ekonomické argumenty Slovinska vedly k odtržení od SFR Jugoslávie, se na pravdě zakládá pouze nepřímou. Hlavním důvodem pro osamostatnění byla politická destabilizace SFR Jugoslávie, která zabránila dialogu mezi federální

vládou a jednotlivými členy federace. Ekonomická prosperita Slovinska tak sice vedla k požadavkům na větší míru autonomie a demokratizaci, ale především agresivní srbský nacionalismus a jeho projevy daly, ne neoprávněně, vzniknout dojmu, že slovinské cíle lze naplnit jedině mimo federaci. Tuto hypotézu tedy práce vyvrátila.

3. Slovinsko se úspěšně transformovalo v tržní ekonomiku a v prvním desetiletí své existence dokázalo, že jeho další setrvání ve federaci nemělo důvod.

Tuto hypotézu na základě své práce mohu zhodnotit jako pravdivou. Slovinsko využilo své komparativní výhody a v mnoha ukazatelích bylo nejuspěšnější z východoevropských států procházejících demokratizací a ekonomickou transformací. Už několik let po osamostatnění se začala slovinská ekonomika zotavovat z krize konce 80. let a brzy se dostala na úroveň, kterou měla před krizí. Proces přičlenění k Evropské Unii navíc zvládalo Slovinsko ve většině požadavků exemplárně a v některých dokonce předčilo stávající členy unie.

4. Katalánský separatismus se shoduje se slovinskou snahou o nezávislost v příčině, tedy ekonomické nespravedlnosti ze strany centrální vlády v Madridu.

Opět, jak ukázala čtvrtá kapitola, je tato hypotéza pravdivá jen částečně. Je nutno rozlišovat mezi katalánským separatismem, který vidíme v posledních letech a spory o katalánskou autonomii. Druhý jmenovaný fenomén existuje po několik staletí a ve své moderní formě od 60. let minulého století. Separatismus, tedy přesvědčení, že pouze samostatný stát Katalánsku přinese vytouženou svobodu a sebeurčení, je výsledkem pokračujících neschopností centrální španělské vlády vyslyšet katalánské požadavky na autonomii. Ekonomické argumenty byly také součástí katalánské rétoriky, především nespravedlivé přerozdělování financí mezi jednotlivé regiony – stejně jako v případě Slovinska. To ve spojení s ekonomickou krizí z roku 2008, která vedla k rekordní nezaměstnanosti, vedlo k pocitu, že momentálně jediným východiskem pro Katalánsko je vypsání referenda, které by umožnilo se odtrhnout od Španělska. Tato hypotéza tak z části souhlasí, ale je nutno brát v potaz, že roli hrály především dlouhotrvající neshody s centrální vládou a zhoršení ekonomické situace kvůli krizi.

Summary

This thesis has shown that Slovenian economic arguments were partly correct and that in some sense Slovenia was disadvantaged by its existence in the SFR Yugoslav federation. The form of redistribution of taxes to individual republics and autonomous regions was unfavorable for Slovenia. It is normal that richer regions are basically paying to the poorer ones but in Slovenia prevailed a notion that they are not receiving corresponding amount of selfgovernment rights. But the answer for the main research question of my thesis, if economic reasons predominantly led into Slovenian secession, is no, it hasn't; at least not fully. Slovenian call for independence and subsequent breakup of SFR Yugoslavia was a result of great political crisis in the federation, namely rise of an aggressive Serbian nationalism which effectively sealed off any attempts to find a consensus between republics and federal government. Desire for reforms thus wasn't dealt with and Slovenia saw that the only way how to pursue these reforms is outside of the federation. Even though economic arguments weren't the main reason for leaving Yugoslavia, they proved to be correct in sense that creation of a new state was a success. Slovenia was one of the most successful Eastern European countries in democratic and economy transformation and few years after the breakup their economic situation dramatically improved.

In some points we can see parallel between Slovenian gain of independence and current struggle for independence in Catalonia. Both political entities reached for separatism only after years of unsatisfying debates with central government and in both cases economic situation had its important role in the discourse. These two situations had also in common that economic crisis preceded their separatistic tendencies.

Použitá literatura

Borak, Neven, Bistra Borak. „Institutional Setting for the New Independent State.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 53-67.

Cvikl, Milan, Evan Kraft; Milan Vodopivec. *The costs and benefits of Slovenian independence*. Washington, DC: Policy Research Working Papers, World Bank, 1993. 46 s.

Dowling, Andrew. Accounting for the turn towards secession in Catalonia. *International Journal of Iberian Studies* 27, no. 2/3, Sept. 2014. s. 219-234.

Drnovšek, Janez. „The Political Reasons for the Dissolution of SFR Yugoslavia.“ In *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 3-15.

Guibernau, Montserrat. Catalan Secessionism: Young People’s Expectations and Political Change. *International Spectator* 49, no. 3, Sept. (2014), s. 106-117.

Hladký, Ladislav. *Slovinsko*. (Praha: Libri, 2010), 190 s.

Huntington, Samuel. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. (London: University of Oklahoma Press, 1993), 366 s.

Li-Zhi, Fang. Chinese Prosperity Doesn’t Bring Democracy. *NPQ: New Perspectives Quarterly* 27, no. 4, (2010), s. 30-33.

Lipset, Seymour Martin. „Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy.“ *The American Political Science Review* 53, no. 1, (1959), s. 69-105.

- Majcen, Boris, Bartolomiej Kaminski. „Trade Policy in the Transition Process.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 132-150.
- Mencinger, Jože. „Transition to a National and a Market Economy: A Gradualist Approach.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 67-83.
- Mrak, Mojmir, France Arhar. „Succession Issues in Allocating the External Debt of SFR Yugoslavia and Achieving Slovenias’s Financial Independence.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 99-113.
- Ovin, Rasto, Boštjan Kramberger. „Building an Institutional Framework for a Full-Fledged Market Economy.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 208-224.
- Ramet, Sabrina Petra. Slovenia’s Road to Democracy. *Europe-Asia Studies*, vol. 45, no. 5, (1993), s. 869-886.
- Rant, Andrej. „Establishing Monetary Sovereignty.“ *Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec, Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 83-99.
- Robinson, James Alan. Economic Development and Democracy. *Annual Review of Political Science*, vol. 9, no. 1, (June 2006). s. 503-527.
- Rondon, Toni. The Next Independent State in Europe? Catalonia's Critical Juncture and the Conundrum of Independence. *Yearbook of the Faculty of Political Sciences / Godisnjak Fakultet Politickih Nauka Beograd* 6, no. 8, (Dec. 2012), s. 129-147.
- Rychlík, Jan, Mária Tonková, Ladislav Hladký, Aleš Kozár. *Dějiny Slovinska*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.), 441 s.

Silva-Jáuregui, Carlos. „Macroeconomic Stabilization and Sustainable Growth.“
Slovenia: from Yugoslavia to the European Union. ed Mojmir Mrak, Matija Rojec,
Carlos Silva-Jáuregui. Washington, DC: World Bank, (2004), s. 115-132.

Stinerski, Zoran, Jelena Lončar. „Changes in Levels of Economic Development among
the States Formed in the Area of Former Yugoslavia.“ *Croatian Geographical
Bulletin* 70, no. 2 (December 2008), s. 5-32.

Vimar, Jure. *Democratic transition and democratic consolidation in Slovenia*.
(Frankfurt am Main: Lang, 2008), 251 s.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Redistribuce jednotlivých republik a autonomních oblastí (v podobě procenta z příjmů) (tabulka)

Příloha č. 2: Míra slovinské inflace z let 1987-1996 (graf)

Přílohy

**Příloha č. 1: Redistribuce jednotlivých republik a autonomních oblastí
(v podobě procent z příjmů) (tabulka)**

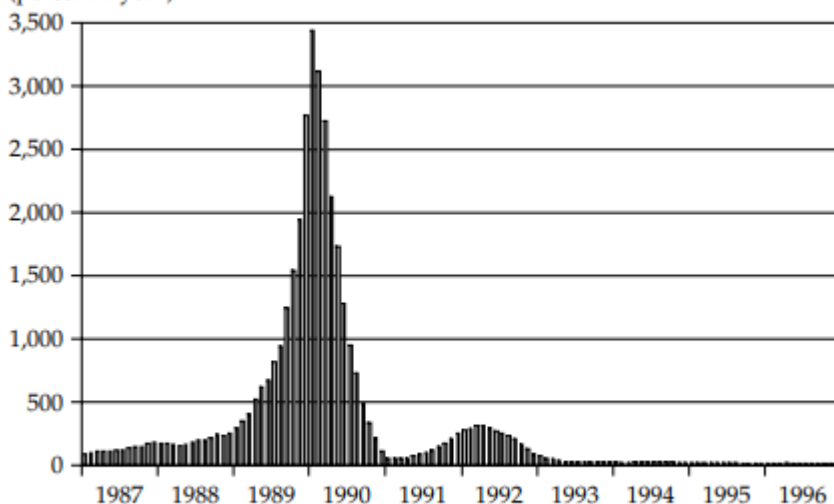
	Formal Taxes	Formal Subsidies	Quasi-Taxes	Quasi-Subsidies	Losses On Money	Gain On Money	Net Subsidies ^a
Yugoslavia	14	1	25	13	88	132	18
Less-developed Regions	9	1	19	12	105	177	57
Bosnia	9	1	21	11	118	178	43
Montenegro	8	1	18	15	104	236	123
Macedonia	11	0	17	13	86	135	35
Kosovo	8	0	15	15	68	220	145
More-developed Regions	16	1	27	13	83	117	5
Croatia	15	1	32	10	86	136	13
Slovenia	17	0	23	24	77	83	-11
Serbia (3)	16	1	25	9	84	125	10

- (1) Income-weighted mean of firms' rates (the firms' π -distributive flows as a percentage)
 (2) Defined as the difference between the sum of subsidy rates and the sum of tax rates.
 (3) A defect in the data base made it impossible to distinguish Vojvodina from Serbia proper. The two are listed as "Serbia" here.

Zdroj: Milan Cvikl, Evan Kraft; VODOPIVEC, Milan. *The costs and benefits of Slovenian independence*. (Washington, DC: World Bank, 1993). s. 5.

Příloha č. 2: Míra slovinské inflace z let 1987-1996 (graf)

(percent a year)^a

a. Monthly data at annualized rate.

Source: Bank of Slovenia.

Zdroj: Carlos Silva-Jáuregui. *Macroeconomic Stabilization and Sustainable Growth. Slovenia: from Yugoslavia to the European Union*. (Washington, DC: World Bank). 2004. s. 119.